

TÜRKİYE'DE
İSLÂMÇILIK DÜŞÜNCEİ VE HAREKETİ
SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Editörler
İsmail Kara
Asım Öz

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
Kitap No: 31

Yayın Koordinatörü
Ömer Arısoy

**Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi
Sempozyum Tebliğleri**

Editör
İsmail Kara
Asım Öz

Koordinatör
Ali Öztürk

Tashih
Aykut Ertuğrul

ISBN 978-605-85988-3-6
TC Kùltür Bakanlığı
Sertifika No: 20640

1. Baskı
İstanbul, Aralık 2013

Kitap Tasarım Salih Pulcu/HAYAT
Tasarım Uygulama Ayşenur Gönen

Baskı-Cilt Denizati Ofset
Adres 100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 2. Cadde
No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 15351
Tel: 0212 325 71 25

 **ZEYTİNBURNU
BELEDİYESİ**

444 1984
www.zeytinburnu.bel.tr

HAREKET İLE SÜKÛN ARASINDA DIŞARIDAN AKAN BİR IRMAK: ALİ ŞERİATİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ

MUSA ÜZER

"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık! İnsanlar üzerine tanık olasınız; Resul de sizin üzerinize tanık olsun diye."
(Kuran-ı Kerim, 26/43)

İRAN İSLÂM Devriminden sonra Ali Şeriatî'nin eserleriyle alakalı tercümelemler, genellikle devrim "olayı"nın hamasi yansımalarıyla bütünlük arzeden bir mantığa sahipti. Bundan dolayı ne Şeriatî'nin devrim sürecindeki etkileri, ne diğer toplumlar üzerindeki etkileri ne de pek çok konuda dağınık bir biçimde ileri sürdüğü yaklaşımlar hakettiği nisbette ele alınıp incelenemedi. Onun pek çok eseri farklı yıllarda çevrilmiş olmasına rağmen ne yazık ki hakkında, tercüme edilmesinin hemen akabinde yapılan küçük eleştiriler dışında ciddi ve doyurucu bir çalışma yapılmadı.

Kısa sayılabilecek ömründe çok geniş bir alanda dolaşp yazı yazan, konuşmalar yapan merhum Ali Şeriatî'yi hem bir insan/düşünür olarak ele almak hem de fikirlerine bütüncül bir şekilde nüfuz edebilmek için kulaktan dolma söylentilerden ve bunu besleyen parçacı yaklaşımlardan uzak durulmalıdır.¹

Fikirleri ve yorumları yanında kırılğan kişiliğiyle Türkiye'deki İslâmcılar üzerinde doğrudan yahut dolaylı etkileri bulunan Ali Şeriatî'yi memleketi İran'da konuşmak sürekli bir polemğin nesnesi ve siyasal olanın baskısı bahis konusu olduğundan zordur. Şayet İran'da yaşıyorsanız her halükârda onunla ilgili kana-

¹ Yazıda, Ali Şeriatî'nin hayatı, eserleri ve entelektüel seyri üzerinde durulmayacak sadece Türkiye'ye intikali ve tesirlerine değinilmeye çalışılacaktır. Şeriatî'nin hayatı ve düşünceleri hakkında bkz. Abdülaziz Sachedina, "Ali Şeriatî: İran Devriminin İdeoloğu", *Güçlenen İslam'ın Yankıları*, John L. Espósito [Ed.], Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1989, s. 215-238. Mehmet Çağlar, İbrahim Kozak ve Mustafa Tahir, *Ali Şeriatî Üzerine (Bir Oturum)*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984. Edisyon, *Dünyada Ali Şeriatî*. trc.: Yasin Demirkıran, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998. Mehrzad Boroujerdi, *İran Entelektüelleri ve Batı*, Türkçesi: Fethi Gedikli, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2002.

477

Türkiye'de
İslâmcılık
Düşüncesi ve
Hareketi

atlerinizi ifade ederken daha hassas olmak mecburiyetinde olduğunuzu hemen sezersiniz. Zira İran bağlamında Ali Şeriatî, mevcut rejimle örtüşmesi bir yana, devrimden sonraki süreçte taraftarları şiddetli bir şekilde tasfiye edilmiş, bazı eserleri yasaklanmış, hakkında çok farklı söylentiler yayılmıştır. Bu sebeple İran Devriminde belirleyici bir rol oynayan ancak rejimle angaje olma düzleminde bir bağlantı kurmanın mümkün olmadığı Ali Şeriatî'nin İran'da konuşulması hassas bir mevzu olma vasfını hâlâ korumaktadır.² Fakat tamamen duruma ve koşullara bağlı aynı yahut benzer refleksleri Türkiye'de de sürdürmenin varolan düşünsel nostaljileri beslemenin ötesinde pek bir kıymeti harbiyesi yoktur.³

Nostaljik Yaklaşımların Zenginliği

Türkiye'de Ali Şeriatî genel anlamda, bütünlüklü bir biçimde ele alınıp okunmadığından açık bir şekilde anlaşılma, mezhepçi kabullerden el alan karşı çıkışlar bir yana bırakılırsa düşünceleri üzerine soğukkanlı yaklaşımlar gündeme getirilemedi.⁴ 1979'da kurulan mevcut İran rejimi başından itibaren Şeriatî ismine ve onun çağrıştığı fikriyata hayli mesafeli yaklaştı ve toplumda tesirli olmasını engellemek maksadıyla Murtaza Mutahhari ismini öne çıkarmak için elinden gelen her türlü desteği sundu. Bu nedenle Türkiye'de kavrandığının aksine İran, İslâm Devriminin ideologu olarak Mutahhari adını kabul etti. Zaten Şeriatî ile Mutahhari arasında da öteden beri fark edilecek düzeyde bir fikri farklılık hatta çatışma söz konusu idi. Bu bağlamda tekrar hatırlatalım ki, Ali Şeriatî ismi her zaman için İran'da bir gerilim konusu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.⁵

2 Felsefi gelenekçi ama aynı zamanda liberal olan Abdülkerim Suruş'un, mevcut İran rejimiyle olan sorunlarının temelinde yatan esas sebebin Ali Şeriatî'nin ideolojik din algısından kaynaklandığını ifade ettiği hatırlanırsa bu hassasiyet daha iyi kavranacaktır. "Abdülkerim Suruş ile Söyleşi, Özgürlük, Adalet ve Dindarlık," *Arya* dergisi, 26-29 Ekim 1998. Çeviren: Sami Oğuz, *Birikim*, 2000, sayı: 147, s. 60.

3 Dolayısıyla bu kısa metin Ali Şeriatî'den etkilenmeyi tarif ederek ya da düşünceler arası ilişkilerin siyasi hikâyesini sunarak bir okuma çabası ortaya koyuyor. Bu çabanın nihai amacı düzeltici olmaktır. Bir düşünürün başka bir kültürel coğrafyada doğmasına sebep olduğu tesirlere dair ideali-ze edilmiş açıklamaları ortadan kaldırmaktır.

4 Şeriatî'nin, çok okunan, bundan dolayı bu ülkede en çok "tanınan" İranlı yazar olduğu söylenebilecekse de bunu söylemenin kesinlikle yanlış olacağı, hem hakkında çıkan değerlendirme yazılarının sınırlılığı hem de Seyyid Hüseyin Nasr üzerine kaleme alınan metinler göz önüne alınarak ifade edilebilir. Bu konuda kısa bir değini için bakınız. Necdet Subaşı, "Ali Şeriatî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, cilt:38, s. 577-580. Görebildiğim kadarıyla Ali Şeriatî konusundaki ilk eleştiriler, M. Said Çekmegil tarafından *Kriter* dergisinde gündeme getirilmiştir. Çekmegil, bu eleştirilerini daha sonra İslami camianın önde gelen isimlerinin çeşitli görüşlerinden dolayı sert ya da cesur bir şekilde eleştirildiği *Vahye Göre Büyük Zulüm* (Nida Yayınları, Malatya, 1992, s. 49, 78-79.) adlı eserinde toplamıştır. Çekmegil ayrıca şu eserlerinde de Ali Şeriatî'ye eleştiriler yöneltmektedir. *İslâmı Yaşamak*, 1988, s. 110-111. *Dünya ve İslâm Devleti*, Nabi-Nida Yayınları, Malatya, 1992, s. 102. Son eserinde, Ali Şeriatî özelinde *Aylık Dergi* ve *Kitap Dergisi*'nin başında bulunan iki yazara ilişkin gözlem ve düşüncelerini de paylaşır Çekmegil.

5 Şahsen, İran'da bulunduğum süre zarfında bu bağlamda sayısız tartışmanın bizzat tanığı olduğumu ifade etmeliyim.

Ali Şeriatî, Martin Heidegger'in bir sözünü nakleder *Öze Dönüş*'te: "Tanıyıp bildiğimiz her şey varlığımızın bir parçası olur." Şu hâlde 2013 yılında artık Türkiye'de Şeriatî'nin düşünce dünyasını sağlıklı bir şekilde değerlendirmenin İslâmcılığın geleceği bakımından son derece önemli olduğu kanaatinin yabana atılmaması gerekiyor. Zira onun düşünce dünyası nostaljiyle veya çokça tenkit ettiği halktan kopuk molla [*ahund*] tipolojisinde görüldüğü üzere taklitçilikle kavranamaz.⁶ Şu halde, Şeriatîcilik olarak anabileceğimiz ve onu zaafardan ve hatalardan âri bir kişilik olarak güncelleştirme çabaları mahiyeti itibarıyla sorunludur. Bu nedenle, Türkiye'de Kur'an merkezli ıslahat ve yenilenme çizgisinden uzak bir şekilde yapılan afakî Ali Şeriatî değerlendirmelerinin gerçeklik boyutu sorgulanmalıdır.⁷ Esasında bahsettiğimiz hikmet yoksunu bu kavrayış sadece merhum Şeriatî için değil, bu sempozyumda adı anılan/ anılmayan isimler de dâhil olmak üzere bütün yazarlar, üstatlar, akademisyenler için de geçerlidir. Gerçeklikle irtibatlı bir muhabbet ya da eleştiri olmadan, yazarları aşırı bir şekilde yücelten, onlar hakkında en ufak eleştirel yaklaşıma tahammül edemeyen yaklaşım esasında, İslâmcılığın olmazsa olmaz vasfı olan tenkidi ibadet bilme düsturuyula da çelişmektedir.

Ali Şeriatî'den Seyyid Hüseyin Nasr'a, Nurettin Topçu'dan İsmet Özel'e, Sezai Karakoç'tan Nuri Pakdil'e kadar gerek Türkiye'den olsun gerekse İslâm âleminin değişik coğrafyalarından olsun; bir şekilde takipçisi olunan isimler üzerine; bilgi, ahlak ve adalet temelinde kritik bir yaklaşımda bulunulmadığı görülmektedir. Gelenek anlayışlarından modernlik eleştirilerine, medeniyet tasavvurlarından ahlak anlayışına, toplum teorisinden kültür anlayışına kadar tamamen Batı'da ortaya çıkmış düşüncelerin çevrilmesi gerçeği ortada dururken sanki tamamen orijinal ve yerli teorilerle karşı karşıya olunduğu gibi bir tablo sunmaya çalışılıyor. Diğer taraftan egemen olan bu anlayışa yönelik zayıf eleştirilere dahi tahammül edilemediği görülmektedir. Öncelikle neredeyse tümüyle nostaljik bakışın tasallutu altında can çekişen ve sadece yüceltmeye dayalı olan bu düşünsel/kültürel iklimin birtakım ön kabullerinin ciddi bir şekilde sorgulanması zaruridir.⁸

Aşırı yüceltme sebebiyle, muhatabının ne söylediğine, içeriğine, derinliğine, tutarlılığına, çelişkilerine, metodolojisine, düşünme biçimine dikkat etmeden sırf birisi ya da birileri iyi dediği için abartılan, yüceltilen bir vasattayız. Dolayısıyla böyle bir ortamın hâkim olduğu kültürel iklimde sarsıcı eleştirilerden bir kısmının telaffuz

6 Şeriatî'nin, geleneksel İslâm algısının ideolojik İslâm'a dönüştürülmesi konusundaki yaklaşımlarının Max Weber'le karşılaştırıldığı kısa bir değerlendirme için bakınız. Mustafa Armağan, *Gelenek*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 75-79.

7 Bülent Şahin Erdeğer, "Ali Şeriatî: Devrimci Bir Günce (1933-1977)", *Ali Şeriatî Yılığ*, *Sizi Rahatsız Etmeye Geldim*, [Ed.] Dr. Mustafa Yılmaz, Gezgın Yayınları, Kocaeli, 2009, s. 32-33.

8 Yurtdışında savaşan İsviçreli askerlerde teşhis edilen "yurt özlemi hastalığı" için kullanılan nostalji kelimesi, zamanla "geçmişe duyulan özlem" hastalığının adı haline gelmiştir. Svetlana Boym, *Nostaljinin Geleceği*, Çeviri: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

edilmesi dahi fazlasıyla can sıkıcı bulunduğundan yadırganır.⁹ Öncü olarak addedilen kamusal isimlerin ne yaptığı, ne biçimde düşündüğü, ne yapması gerektiği hususunda fazla düşünmeyen, sorgulamayan bir vasatta İslamcılığı konuşuyorsak daha dikkatli olmalıyız. Çünkü konu derdimizdir, İslâmî kimliğimizin en yalın hâliyle kavramsallaştırılması, teorik boyutunun güçlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰

Yoğun Okumalar Dönemi

Ali Şeriatî'nin Türkiye'ye etkileri dediğimizde, bunun dergiler ve kitaplar düzlemindeki kronolojik intikali kadar düşünce boyutu bakımından da tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Hâliyle bu etkinin seyrini anlama süreci de, bütün düşünsel tesirlerde olduğu gibi olumlu ve olumsuz boyutlara dikkat çekmeyi gerekli kılmaktadır. Oysa bahsettiğimiz üzere düşünsel nostalji içerisindeki konformist hâliinden son derece memnun olan bir kültürel hayat söz konusu olduğundan dolayı bu dikkat çekme bihakkın yerine getirilemiyor.

Tekraren, şunun farkında olunmalı ki, belli tarihsel dönemlerde öne çıkmış, ismi duyulmuş kişilerin eleştirilmesi memleketin kültürel hayatında çok hoş karşılanmaz. Abartılı karşı çıkışların beslediği hatta katmerli hâle getirdiği tarafgirlik hâkim çünkü. Bir kişi üstat olarak algılanıyorsa o kişinin düşünceleri hakkında konuşmak, eleştirel yaklaşımlar öne sürmek neredeyse imkânsızdır. Kabul edilmeli ki bu bağlamda Ali Şeriatî de aynı çerçevenin içine sıkıştırılmış olduğundan doğruluğu sorgulanmamış, test edilmemiş abartılı yaklaşımlara konu oldu. Düşünün ki, bir müellifin hemen bütün kitapları yoğun okuma yılları olarak adlandırılan 1980'li yıllardan itibaren büyük ölçüde yayıncı tercihlerinin eşliğinde parça parça çevriliyor, yayımlanıyor, okunuyor fakat düşünsel bir tartışmaya konu olmuyor.¹¹ Doğruluğu, derinliği, metinsel bütünlüğü, biyografik tutarlılı-

9 Bu yüzden olsa gerek, tarafımdan Ali Şeriatî'ye yöneltilen eleştirilerin çoğu "haksız ve şehidin ruhunu incitmek" olarak telakki edildi. Bkz. Yıldız Ramazanoğlu, "Yeniden İslamcılık Rüzgân" 23 Mayıs 2013, *Zaman*. Oysa bir düşünürü anlamak için olmazsa olmaz bir ilke olarak İbrahim Kozak'ın 1980'li yıllarda gündeme getirdiği şu hususları daima hatırlamak gerekmektedir: "Şeriatî'yi anlamaya çalışırken çok dikkatli olmak, acelecilikten, gelişigüzel sonuçlara varmaktan kaçınmaya çalışmak gerek. Genellikle, bizim gibi yeni bir arayış içerisinde bulunan toplumlarda, ilğimizi çeken bir düşünürü veya bir düşünce sistemini taşıdığı bütün özellikleri ile dengeli bir şekilde algılamak yerine, o andaki psikolojimize uygun bir şekilde hemen bir özelliğine sarılıp diğerlerini ihmal etme gibi bir zaaf, eksiklik görülür." Mehmet Çağlar, İbrahim Kozak, Mustafa Tahir, *Ali Şeriatî Üzerine Bir Oturum*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 40.

10 Bu bağlamda böylesine yoğun ve geniş katımlı, çok boyutlu, sınırları aşan İslamcılığın ele alındığı sempozyumun saygı duruşu ve milli marşla açılması içinde bulunduğumuz büyük çelişkinin farkındalığı açısından önemli diye düşünüyorum. Zira bu konularda, 1980'li yıllarda edinilen hassasiyetler aşınmaktadır; bu durum ise insana ister istemez İslamcılığın gündelik hayat konusundaki eleştirilerinin belli konularda ya geri çekildiğini ya da kaybolduğunu düşündürmektedir.

11 Şeriatî'nin eserlerinin çeviri seyrini hakkında bakınız. Yücel Bulut, "İslamcılık, Tercüme Faaliyetleri ve Yerlilik", [Ed.] Yasin Aktay, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt: 6, İslamcılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 923-924. Şeriatî'nin, 1980'li yıllarda İran'da, Ali Şeriatî imzalı 35 kitap basılmış buna karşın Türkiye'de, Şeriatî'nin eserlerinin 70 farklı isimle yayımlandığı dikkate alınmalıdır.

ğı daha da önemlisi İslâm'ın temel kriterlerine uygunluğu dikkate alınmadan sırf popüler bir isme ait diye kitapların "tahkiksiz" basılması üzerinde durulması gereken ciddi bir zaaf olarak görülebilir. Ali Şeriatî'nin eserlerinin Türkçedeki dökümüne bakıldığında çoğunun dönemin ruhuna uygun farklı isimlerle, bazen küçümen kitapçıklar şeklinde daha da önemlisi, çok azı müstesna kötü tercüme furçasının kurbanı olmaktan kurtulmayı başaramadığını bir tespit olarak dile getirmek mecburiyetindeyiz.¹²

Bu kaygı ile olsa gerek 2007 yılından itibaren Fecr Yayınevi "Ali Şeriatî Bütün Eserleri" başlığıyla kitaplarını yeniden tercüme ettirip yayınlarken, kitaplardan ilkinin girişinde yer alan "Yayıncının Notu" kısmında şu tespitlerde bulunuyor:

"Ali Şeriatî'nin de her insan gibi hata edebileceğini, hatalarının ve sevaplarının sadece kendisini bağlayacağını okuyucularımızın takdir edeceğine inanıyoruz. Fecr Yayınevi olarak ölçümüzün yüce Kur'an-ı Kerim ve onun numune-i timsali olan Hz. Peygamber (as) olduğuna inanıyor, Şeriatî de dahil bütün insanların bu ölçüler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Onun her görüşünü onayladığımız halde eserlerini yayınlıyor, ama katılmadığımız görüşlerine de müdahale etmeyi uygun görmüyoruz. Çünkü böyle bir müdahalenin düşüncelerin doğru anlaşılmasına engel olacağı, bunun da hem yazar hem okur açısından bir hak ihlali olacağı kanaatindeyiz. Buna rağmen kimileri tasvip etmedikleri düşüncelerinden dolayı bilinçsiz okuyucuların olumsuz etkileneceği gerekçesiyle vebal alacağımızı düşünebilirler. Fakat biz, genelde Müslüman olmanın, özelden Şeriatî okuru olmanın, okuduğu her şeyi kabullenene değil, eleştiren bir seviye gerektirdiğini düşünüyoruz."¹³

Ali Şeriatî külliyyatının giriş kısmında yer alan bu vurgular ilk bakışta yeni ve önemli gibi görünmektedir. Gelgelelim benzer vurgular 1980'li yıllardan itibaren yapılageldiğinden 2000'li yıllarda sadece bu vurgularla yetinmek Türkiye İslâmcılığının düşünsel zaafının bir göstergesidir aynı zamanda. Meselâ, Ali Şeriatî'den tercüme edilen ve 1990'da yayımlanan bir eserin başında yer alan şu satırları bu bağlamda ele alabiliriz:

"Herhangi bir eseri, çalışmayı ve düşünceyi; okumanın, gündeme getirmenin ve yayınlamanın, o yazılanları ve düşünceleri tümüyle kabul etmek ya da reddetmek anlamına gelmeyeceği, ilk bakışta pek çok insanın bildiği ve kabul ettiği bir gerçektir. Ne var ki, böylesine kabul gören bu anlayışın, nedense çoğunlukla elde tutulmaması ya da tutulamaması, yapılan değerlendirmeleri, eleştirileri, övgüleri ve yergileri zaman zaman 'insaf' ölçüsünün dışına çıkarılmaktadır.

12 Şeriatî'nin kendine özgü, coşkulu ve ateşli üslubunun onun eserlerinin tercümesini zorlaştırdığı da ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde eserlerinin çoğunun derlenmiş konuşmalara ve derslere dayanmış olması da tercüme sürecini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla, onun bıraktığı eserlerin toplu ve titizce gözden geçirilerek bilimsel bir yayımının yapılıp yapılmadığı konusu hâlâ tartışılmaktadır.

13 "Yayıncının Notu", Ali Şeriatî, *Aşına Yüzlerle*, Tercüme, Davut Duman, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007, s. 8.

Ali Şeriatî de bu anlamda, olumlu ya da olmuşuz birçok tartışmanın, eleştirinin konusunu oluşturuyor. Şeriatî'nin eserleriyle konuşmalarıyla ve düşünceleriyle, farklı bakış açıları altında, gündemlerde canlı ve önemli bir yeri olduğu da bir başka gerçek.

İnanıyoruz ki, hataları ve bize belki çok yanlış görünen değerlendirmeleriyle birlikte, onun da nihayetinde bir 'insan' olduğunu, yaşadığı ve yetiştiği çevreyi, kültürel ortamı ve özellikle de sahip olduğu tarihsel malzemeyi gözönünde tutarak, düşüncelerinden yararlanmak mümkündür.(...)

Kuşkusuz ifade etmek istediğimiz, yalnızca 'faydacı' olan bir yaklaşım değil, her konuda olduğu gibi, Şeriatî'yi de okurken, ölçülü ve dengeli olmanın gerekliliğidir. Yoksa amacımız, O'nu 'iyisinden yararlanıp, kötüsü atılacak bir araç konumuna indirgemek değil."¹⁴

Mevcut İran rejimi öteden beri Ali Şeriatî'yi geleneksel Safevî Şiiliğine yönettiği eleştiriler yüzünden dışlamış, onu her daim ötelemeye çalışmıştır, hatta onun yorumlarının bir şekilde gündemleşmesinden büsbütün rahatsızlık duymuştur. Onun kitleler ve gençlik arasında rol modeli olarak görülmesine karşı Murtaza Mutahhari modelini öncelemiş olduğuna kısmen değinmiştik. Fakat İran dışında ise adeta operasyonel bir mantıkla Şeriatî'den istifade etmeyi de ihmal etmemiştir. Birçok kişi Şeriatî'nin Şiilik ve tarihsel kişilikleriyle ilgili anlattıklarını doğru zannedip, Şii olmuş daha sonra ise İran'a gitmiştir. Orada da Şeriatî'nin ömrü boyunca mücadele ettiği insanların dizlerinin dibine çökmüşlerdir.¹⁵

Her ne kadar Ali Şeriatî, Ali Şiası ile Safevî Şiası arasında ayırım yapmış olsa da, içinde doğup büyüdüğü kültürün tesiriyle Şii dünyanın dışındaki Müslümanların kabul edemeyeceği birtakım düşünceler serdedebilmiştir. Sahabeler hakkında kullandığı ifadeler sınırları zorlamaktadır. Şiilik aktarımları da gerçekleri, tarihi olanı değil kurgusal olanı ortaya koyuyor. Bu bağlamda onun Ali, Fatıma, Zeynep, Hüseyin, Selman, Ebuzer, imamet vb. tarihsel kişiler ve olaylarla ilgili aktarımları olmasını arzuladığı mahiyettedir. Buradaki aktarımlarının propagandist yönü dikkate alındığında İran rejiminin başka ülkelerde Şiileştirme çalışmalarında sevmedikleri Şeriatî'nin bazı eserlerini öne çıkarmaya çalıştıkları görülmektedir.

Türkiye'deki İslâmcılık üzerinde Ali Şeriatî'nin düşünsel etkilerinden bahsedebilmek için bütünsel bir perspektifle en azından İslâmcılığın son otuz yıllık sürecinin belli aşamalarının, kırılmalarının ve dönüşümlerinin bilinmesi zaruridir. Etki dediğimiz mevzu hiç şüphesiz sadece olumlulukları değil olumsuzlukları da içinde barındırmaktadır.

¹⁴ Ali Şeriatî, *İki Sure İki Yorum*, çeviren: Selim Naci Karaarslan, Endişe Yayınları, İstanbul, 1990, s. 7-8.

¹⁵ Şeriatî Devrimin İran dışında en çok tanınan iki isminden biri idi. Dolayısıyla Türkiye için bahsedilecek bazı hususlar başka coğrafyalar için de geçerlidir. Şeriatî'nin farklı coğrafyalardaki etkisi için *Dünyada Ali Şeriatî* kitabına bakılabilir. Edisyon, Çeviri: Yasin Demirkıran, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998.

Türkiye'deki İslâmcılar Ali Şeriatî'yi öncelikle ODTÜ'de öğrenim gören ve Ali Şeriatî'nin İranlı takipçisi olan öğrencilerinden tanıdılar. 1978-79 yıllarında Ankara'da Kur'an çalışmalarına başlamış gençler sayesinde Şeriatî ismi duyulmaya başlandı.¹⁶ Cemil Meriç ise *Pınar* dergisinde yayımlanan "Göller Bölgesinde Bir Ada" başlıklı yazısıyla onun entelektüel yanını anlatmaya çalıştı.¹⁷

1970'li yıllarda çıkarılmaya başlanan *Düşünce* dergisinin yayınevi olan Düşünce Yayınları 1980 yılından itibaren peş peşe Ali Şeriatî'den tercüme yayınlar. Bu tercümeleden bir kısmı aynı zamanda 1979 yılında *Düşünce* dergisinde neşredilecektir. Şeriatî'den yapılan tercümelemlerin altına ufak notlar düşülerek onun kabul edilmesi mümkün olmayan düşünceleri bir nebze de olsa yumuşatılacaktır. Sözgelimi Şeriatî'nin "Medeniyet ve Modernizm" başlıklı yazısında iki bin yıllık İran kültürü ile İslâm medeniyeti arasında yapmış olduğu ayrımın tartışılabilir olduğu ifade edilmiş fakat, müellifin sosyolog olmasından dolayı onun bu ayrımın dikkate alınabileceği ifade edilmiştir.¹⁸ Ardından Yaşar Kaplan'ın çıkardığı düşünce ve edebiyat dergisi *Aylık Dergi*'de onun hakkında ufak değişimler ve yazılarından tercümelemlerin çıkmış olması, tercümelemler vasıtasıyla biçimlenen düşünsel İslâmcılığın anlaşılmasına katkı yapan örnekler olarak kayda değerdir.¹⁹ *Aylık Dergi* 1980'de çıkan 25. sayısında Şeriatî'nin "Papa ve Marx Olmasaydı" başlıklı yazısı yayımlanır. Düşünce ve edebiyat dergisi olarak öne çıkan *Aylık Dergi*, yeni tanınmanın getirdiği heyecanla Şeriatî'yi övgüyle metnini ise kritiksiz takdim eder. Söz konusu yazı 1983'te aynı adla kitaplaştırılır. Fakat dergideki gibi değil, az da olsa birtakım eleştiriler sunulur.²⁰ Onun bu yıllarda oluşturduğu tesiri anlama sadedinde şu cümleler oldukça önemli tespitler ihtiva etmektedir:

16 Hamza Türkmen, "Ali Şeriatî'nin İran ve Türkiye'deki Yansımaları?" *Bir Düşünce ve Eylem Adamı Ali Şeriatî - Ali Şeriatî Sempozyumu* içinde, [Ed.] Murat Demirkol, Fecr Yayınevi, Ankara, 2013, s. 98. Hamza Türkmen, *İslâmi Mücadelenin Yeni Dili*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2013, s. 64.

17 Cemil Meriç, "Göller Bölgesinde Bir Ada", *Pınar*, Dönem: 2, sayı: 1, 1980, s. 3-13. Dergi "Pınar'dan" başlıklı sunuş yazısında Meriç'in yazısını şu ifadelerle takdim etmiştir: "Pınar'ın bu sayısında; Cemil Meriç'in İran'lı düşünür ve sosyolog Ali Şeriatî'yi anlatan bir yazısını bulacaksınız. İran olayını daha sağlıklı değerlendirebilmek için, onu hazırlayan fikrî ve kültürel şartları bilmek zorundayız. Ali Şeriatî, İran Devrimi'nin fikir önderlerinden. Cemil Hoca'nın yazısında geniş boyutlarıyla tanıma imkânı bulacaksınız Şeriatî'yi." Yazı daha sonra şu kitapta yer alacaktır. Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 425-439. Cemil Meriç'in bu yazısının muamma oluşu hakkında yapılan bir değini için bakınız. İsmail Kara, *Söz Dilde Hayalî Gözde*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86. Cemil Meriç'in yazısı 27 Temmuz 1979'dan itibaren dört bölüm halinde *Sebil*'de de neşredilmiştir.

18 Ali Şeriatî, "Medeniyet ve Modernizm", Tercüme: Fatih Selim, *Düşünce*, Dördüncü dönem, 1979, sayı: 6, s. 31

19 1980'lerde Ali Şeriatî'ye olumlu referanslarda bulunan ve Türkiye'de tanınmasını sağlayan isimlerden biri olan Yaşar Kaplan'ın 1990'ların hemen başında Devrim kutlamaları için gittiği İran'dan döndükten sonra yayınladığı gezi notlarında Cevdet Said'den dahi bahsetmesine rağmen Ali Şeriatî'ye değinmesi çok enteresan bir durumdur. Yaşar Kaplan, *Bir Şenliktir İnkılap*, Hüner Yayıncılık, İstanbul, 1992.

20 Ali Şeriatî, *Papa ve Marx Olmasaydı*, çev. Ali İskender, Sabahattin Yakın, *Aylık Dergi Yayınları*, Ankara, 1983.

"Ali Şeriatî, İslâmcı gençlik üzerinde, sosyal bilimci olma özelliğiyle, edebiyatçı yanı sıra, hitabet gücüyle, kendini devrime adanması ve şehit olmasıyla, kısaca hayatının her yönüyle bir 'model' olma anlamında derin etkilerde bulundu."²¹

Bilindiği üzere, 1960'ların sonlarında Seyyid Kutup ve Mevdudi gibi İslâmcılığın küresel isimlerinin eserlerin tercümesiyle başlayan uyanış ve bilinçlenme süreci 1970'li yıllarda daha bir yoğunluk kazanmıştır. Şuurdan ve sahilikten uzak din anlayışı yerine Kur'an ve Sünnet merkezli bir anlayış, tağuti sistem ve onun ideolojisinden tam manasıyla kopuş, toplumsal ve siyasal değişim hedefi doğrultusunda bir cemaatleşme çabası öne çıkıyor. Seyyid Kutup'un *Yoldaki İşaretler* kitabıyla sistem tahlilinde, toplum değerlendirmesinde ve tarih perspektifinde önemli noktalara geliniyordu. Kavramları doğru kullanma konusunda ise özellikle de Mevdudi'nin *Kur'an'a Göre Dört Terim*'i usule göre kavramları doğru anlama ve usulü'd-dîn çalışmalarında belirleyici oldu. 1980'li yıllardan itibaren Türkçeye çevrilen Şeriatî'nin eserleri de bu gayretlerle paralel bir biçimde okunurken kendisi de ön açan bir aydın-dava adamı tipolojisi olarak önem kazandı.

Şeriatî'nin Türkiye'de en az etkili olduğu alan denilebilir ki Kur'an'a yönelimdir. O babası Muhammed Taki Şeriatî ve Ayetullah Talegani'den ciddi bir Kur'an eğitimi ve terbiyesi almıştır, Talegani'nin tefsirini çok iyi özümsemiştir.²² Hakeza siyasal çalışmalarda aynı ekip içinde olduğu Mehdi Bazergan gibi Kur'an kültürü güçlü kişilerle birlikteliği var. Onun Rum Suresi tefsiri çalışmasında da belirttiği gibi, sosyal bilimlerin ve Şiiliğin bazı kabullerini göz ardı ederek mümkün mer-tebe önyargısız olmaya çalıştığını, Kur'an'ı kavrama ve Kur'an perspektifi ile yine hayata, Şiiliğe, Sünniliğe ve sosyal bilimlere bakma amacında olduğunu görüyoruz²³. Nedense uzun yıllar Şeriatî Kur'an dediğinde pek etkilenmeyen insanların büyük çoğunluğu, onun *Yalnızlık Sözleri*'nde Mevlana dediğini okuyunca/işitince oldukça abartılı bir biçimde irfan edebiyatı içerisine girdiler. Esasında hem Mevlana'nın hem de yalnızlığın keşfedilmiş olması yenilgi içinde teselli arayan İslâmcıların melankolik halleri açısından yahut gönle çöken hüznü tasvir bakımından son derece önemli göstergeler. Sözünü ettiğimiz bu durum onun ideoloji ötesinde/dışında parçacı tamamen kırılma/kültüralist bir şekilde algılanmaya başlandığının miladı olarak ele alınabilecek birtakım hususiyetler içermektedir.

Hatırlanacağı üzere İslâmcılığın önemli isimleri bir kırılmayı ifade eden 28 Şubat 1997 tarihi ile tecessüm eden darbe sürecinde haksız ve yoğun eleştirilere tabi tutuldular. Baskıdan kurtulmak için İslâmcı teoriyi dolayısıyla öncülerini tasfiye etmeye çalıştı bazı çevreler. Örneğin bu vasatta gündeme getirilen İslâm-

21 Yücel Bulut, "İslâmcılık, Tercüme Faaliyetleri ve Yerlilik", [Ed.] Yasin Aktay, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce İslâmcılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 924.

22 Ali Şeriatî, *Çöle İniş*, Çeviren: Hicabi Kırılgaç, Derya Örs, Fecr Yayınevi, Ankara, 2010. Şeriatî'nin yetiştiği ortam hakkında bakınız. *Ali Rahnama*, *Ali Şeriatî: Bir İslami Ütopyacının Siyasal Biyografisi*, Çeviren: Zehra Savan, Kapı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 16-63.

23 Ali Şeriatî, *İki Sure İki Yorum*, çeviren: Selim Naci Karaarslan, Endişe Yayınları, İstanbul, 1990.

cılık yergilerinde özellikle Seyyid Kutup ve Mevdudi haksız ve yoğun bir şekilde eleştirilirken Ali Şeriatî neredeyse hiç eleştirilmedi. Hatırlanacak olursa İslâmcılığın yerden yere vurulduğu, kökü dışarıdalık, "biz onları aştık" yahut yerlilik zaviyesinden gündeme taşınan eleştirilerle Seyyid Kutup ve Mevdudi'nin mahkûm edildiği dönemde Ali Şeriatî ismi bu eleştirilerden fazla nasibini almadı. Galiba burada Ali Şeriatî'nin edebiyatla ama aynı zamanda varoluşçuluk başta olmak üzere Batı düşünceleriyle daha çok ilişkili olan kişiliği tesirli oldu. Nitekim İslâmcı çevrelerin, okuryazarlarının melankolik bir haleti rûhiye içinde oldukları vasatta Ali Şeriatî'nin notlarından ve yayınlamadığı makalelerinden oluşan *Yalnızlık Sözleri* adını taşıyan kitabı neşredildi.²⁴

Şeriatî'nin, diğer isimlere nazaran daha az eleştirilmesinin sebeplerinden biri olarak onun Türkiye'deki İslâmcı hareketin oluşum sürecindeki katkısının fazla olmaması da zikredilebilir.

Hiç kuşkusuz, 1970'li yılların sonundan itibaren haberli olunmuş olsa da ağırlıklı olarak 1980'li yıllarda okunup tartışılan Ali Şeriatî'nin, Türkiye'deki İslâmcılık ve onun fikri gelişim sürecindeki etkisi, 1960'lı yılların sonundan itibaren okunan Seyyid Kutup ve Mevdudi ile kıyaslandığında tabii ki hem daha az hem de farklılıklar hatta çelişkiler içeren bir mahiyete sahiptir. Neticede, Türkiye'deki İslâmcı kimliğin oluşum sürecinde *Yoldaki İşaretler* ve *Kur'an'a Göre Dört Terim* temel ve esaslî kitaplar oldular. Şeriatî de bu bağlamda Hüseyiniye-i İrşad'daki çalışmalarının etkisiyle ortaya çıkan *Anne-Baba Biz Suçluyuz*, *Dine Karşı Din*, *Hac*, *Dua*, *İnsanın Dört Zindanı* gibi kitaplarıyla süreci tamamlayan ya da derinleştiren bir rol oynamıştır. Yani belli konulardaki düşüncelerini oluşturup yola koyulan İslâmî bir hareketlilik söz konusu idi, Şeriatî bunun tahkiminde rol oynadı. Tabii ki Şeriatî farklı bir kültür dünyasının içinden yazıyordu bu durum onun layığıyla anlaşılmasının önünde bir engeldi ya da bazı değerlendirmelerinin hatalı ve eksik ele alınmasına da yol açmaktaydı.

Sıcak Tahayyüllerle Dolu Yıllar

Şeriatî dediğimizde ilkin samimi, duyarlı, vicdan yönü oldukça kuvvetli olan bir entelektüelin Şah rejiminin olağanüstü koşullarında sürdürdüğü bir mücadeleyle karşı karşıya bulunduğu unutulmamalıdır. İkinci olarak yaşadığı dönem bakımından dünyada sol hareketlerin çok güçlü olduğu ve gençliğin, üniversitelilerin sol ve komünist fikirlerin etkisi altına girdiği bir sürece tekabül etmekteydi.²⁵ Buna karşı gençliği İslâmî çerçevede tutmak için verilen bir mücadele söz konu-

24 Ali Şeriatî, *Yalnızlık Sözleri*, Tercüme: Okan Sevinç, Söylem Yayınları, İstanbul, 2001. Bahsettiğim melankolik ruh haline örnek babında şu alıntıyı yapmayı uygun buldum: "Her nasılsa, şu ana kadar, bütün hayatımı siyasete bulaştırdıysam ve pek çok olay yaşadıysam da; bunların hiç birisi kalbimle uzlaşır/barışır türden şeyler değildi. Ben hikmet ehliyim, siyaset ehli değil."

25 Misagh Parsa, *Devlet, İdeoloji ve Devrim: İran, Nikaragua ve Filipinler Devrimlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Çeviren: Alper Birdal, Nahide Özkan, Derya Göçer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

su. Üçüncü olarak da Ali Şeriatî yüzyıllardır takiyye, Bâtnilik ve bin bir "hurafe" ve anlayış çerçevesinde fakat siyasal alanın dışında kendini konumlandırmış olan Şiilik ve onun ulemasıyla karşı karşıya.²⁶ O bu dini anlayışa karşı eleştirel bir yaklaşım içerisindedir. 1979 devrimi sonrasında İran yönetimi ise, devrimi ihraç etme âma daha öncelikli olarak Şiileştirme faaliyetleri çerçevesinde farklı coğrafya ve kültürlerle, Şiiliğin özünde devrimci bir din yorumu sunduğuna dair bir görüntü oluşturmaya öncelik verdi.

Yukarıda da ifade ettiğim gibi, 1980'li yıllarda Ali Şeriatî öncelikle despot bir rejime karşı bizatihi mücadelenin içinde yer alan bir aydın olması hasebiyle İslâmcı gençliği etkiledi. Onun zindan, işkence, firarilikle geçen hayatı, belli konularda İslâm ve Batı düşüncesine vukufiyeti özelliğiyle birleşince bir rol modeli olarak karşımıza çıktı. Bu yıllarda Müslüman portresinin hem Batı düşüncesini okuyup analiz edebilen hem de İslâmî mücadele içerisinde bizzat yer alan bir kişiliği çağrıştırmış olması büyük ölçüde Ali Şeriatî'nin kitaplarından kaynaklanmıştır. İşte bu yıllarda Hamid Algar, Şeriatî'nin İran Devriminin ideologu olduğunu ifade etmişti.²⁷ Sözü ettiğimiz yıllarda pek çok kişi bu ideolojik meselesini büyük bir şevk ve heyecanla gündemine aldı. Bu bağlamda kendisinin çok fazla alakası olmamasına karşın yanlış bir aydın tipolojisinin İslâmcı çevrelerde neşvü nema bulmasına maalesef katkısı oldu. Öyle ki bu yıllardan itibaren Şeriatî okumanın yahut okuyor görünmenin, konuşma ve yazılarında ondan alıntı yapmanın ayrıcalıklı bir konum kazandırdığı psikolojisiyle hareket edenler oldu hâlâ da oluyor.

Denilebilir ki, Türkiye'de birçok İslâmcı gencin sosyoloji bölümünü tercih etmesinde Ali Şeriatî etkisi büyüktür. 1980 sonrası İslâmcı gençliğin en fazla tercih ettiği bölümlerin başında sosyolojinin gelmiş olması, gençliğin Ali Şeriatî tahayyülünden ve onun gibi toplumsal dönüşümde rol alma isteğinden bağımsız değildir. Zaten onun Türkçeye intikal eden ilk kitaplarından biri de *İslâm Sosyolojisi Üzerine* adını taşımaktadır.²⁸ Konferanslarından oluşan bu kitabında o, İslâm ve sosyoloji yanında; insanbilim, tarih felsefesi, diyalektik, ideal toplum ve insan gibi farklı konularda Kur'an'a dayalı görüşler geliştirmeye gayret etmiştir.²⁹ Şeriatî'den yapılan çevirilerin yoğun olarak okunduğu ama aynı zamanda eli kalem tutacak, konuşacak, yazacak, yönlendirecek, öncülük edecek bir aydın

26 28 Şubat 1997 darbesi sonrasında kaleme alınan İslâmcılık değinilerinde halkın değerlerine reddiyeci bir tavırla yaklaşmanın sebep olduğu düşünülen sorunlar bağlamında Ali Şeriatî'ye de atf yapıldığı dikkat çeker. Yücel Bulut, "İslâmcılık, Tercüme Faaliyetleri ve Yerlilik", [Ed.] Yasin Aktay, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce İslâmcılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 923.

27 Hamid Algar, *İslâm Devrimin Kökleri*, Çeviren: M. Çetin Demirhan, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988. Asaf Hüseyin'in 1985 yılında kaleme aldığı *İran'da Devrim ve Karşı Devrim* (Tercüme: Taha Cevdet, Pınar Yayınları, İstanbul, 1988) kitabı da Ali Şeriatî'nin ideolog yönüne dikkat çeker.

28 Ali Şeriatî, *İslâm Sosyolojisi Üzerine*, Düşünce Yayınları, İstanbul, 1980.

29 Kadir Canatan, "Bilimde Yeni Arayışlar Çerçevesinde 'İslam Sosyolojisinin Temellendirilmesi'", *Köprü*, 2005, sayı: 89, s. 29-58. Kadir Canatan, *İslâm Sosyolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 177-186.

tipini şekillendirme arayışlarının sürdüğü bu beklenti yıllarının gelecek tasavvurunda, aydınlar eliyle Türkiye'nin değiştirileceği öngörülmekteydi. 1984 yılında Bir Yayıncılık tarafından basılan *Ali Şeriatî Üzerine Bir Oturum* isimli kitapçık okuryazar çevreler üzerindeki Ali Şeriatî etkisini gösterir.³⁰ Üç kişilik bir oturumun kitaplaşmış hâli olan bu çalışma onun hayatının, eserlerinin, yönteminin ve onu ölüme kadar götüren kavgasının tanıtımını hedeflemektedir. İlk soruya Mustafa Tahir tarafından verilen cevap Şeriatî'nin bu yıllarda nasıl algılandığını göstermektedir:

“Benim görüşüme göre Şeriatî en başta şu yönü ile ele alınmalıdır; Ali Şeriatî merhum İslâmiyet'e yeniden hayat vermek ve gerçekten yeniden en canlı şekilde algılamak için çalışmıştır. Hayatını o yola koydu ve onu bize bu espri içinde tanıtmaya çalıştı. Kendi ilmini, marifetini, malını, hayatını, canını Allah'ın buyurduğu gibi o yolda vakfetti. Ve Allah'ın rahmetine de kavuştu.”

Ne var ki 1980'lerin ortalarından itibaren başlayan sosyoloji yönelişinin sonrasında ortaya çıkan hasıla tahayyül edilenle taban tabana zıttı. Zira İslâmcı gençlik, Ali Şeriatî okudu, onu idealleştirdi fakat son kertede Seyyid Hüseyin Nasr gibi davranmayı alışkanlık hâline getirdi. Bilindiği üzere Seyyid Hüseyin Nasr, Şeriatî Meşhed'den Tahran'a Mutahhari tarafından Hüseyiniye-i İrşad'da ders vermeye davet edildikten bir müddet sonra Hüseyiniye-i İrşad'dan ayrılarak Pehlevî Vakfı'nda Şah'ın nezaretinde felsefi çalışmalar yapmayı tercih etmiştir. Gerekçesi ise Şeriatî'nin ateşli konuşmaları, politik duruşu, muhalif kimliğidir. Türkiye'de İslâmcı aydın olarak öne çıkan isimlerin hem ilmi birikim zayıflığı hem de pratikten yoksunlukları 1980'li yıllarda tahayyül edilenden fersah fersah uzaktır. Buna mukabil, Ali Şeriatî, dönemi nazarı itibara alındığında hem mücadele meydanında hem de sosyoloji alanında son derece yetkin bir isimdi. Fakat bir zamanlar onu rol model olarak gören İslâmcı aydınlar en basit siyasal-sosyal olayı dahi analiz etme gücünden yoksun, zihnini sol-liberalizme teslim ettiğinden, hayatı, dünyayı, eşyayı İslâm, adalet, tevhid perspektifinden değil ötekinin gözüyle okumaya çalışmaktadır. Bu yüzden sürekli ezik/sinik, kompleksli ve kendini ötekine ispatlama derindedir. İşte bu durumun en son örneğine, 3 yıldır zalim ve katil bir rejime karşı Suriyeli Müslümanların verdiği mücadeleyi lekeleyen, karalayan, onlar hakkında iftiralar atan sahadan, alandan değil kulaklarına fısıldananla yetinen ama kendine İslâmcı aydın diyen gerçeklikte rastlıyoruz. Cezayir'in Fransızlar tarafından işgaline ve İran'da diktatörlük rejimine karşı Ali Şeriatî'nin verdiği mücadele ile İslâmcı aydınların Suriye direnişi karşısındaki konumlarının karşılaştırılması dahi sorunun derinliğini göstermesi açısından önemlidir.

Eleştirilmekten hoşlanmayan ama kendileri dışındaki Müslümanları kıyasıya eleştiren, bir varoluş savaşı veren Müslümanların mücadelesine en azından say-

30 Mehmet Çağlar, İbrahim Kozak, Mustafa Tahir, *Ali Şeriatî Üzerine Bir Oturum*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 8.

ğı duymayan bu aydınların varoluşlarının meşruiyeti Şeriatî örnekliliği üzerinden mutlaka sorgulanmalıdır. Bu sorunlu varoluşun dikkatlice bakıldığında Müslümanları ilgilendiren bütün siyasal-sosyal olaylarda kendini gösterdiği açıktır.

İslâmcı Aydınların Zihin Dünyası

Siyasal-sosyal, kültürel olan üzerine ortaya konulan ürünlerin sorunlu mahiyeti, doğru tavır ve politika belirlemede takoz vazifesi görmesi bu İslâmcı aydınlar üzerine genel bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Sorunun sadece tekil olaylar üzerinde yapılan yanlış değerlendirmelerden ibaret olmayıp daha derinlerde zihin dünyası ve varoluşla alakalı olduğunu en başta vurgulayalım.

Kategorik bir tanımlama olarak İslâmcı aydın olarak karşımıza çıkan tanımın Müslümanların kavramsal dünyasında yerinin olup olmadığıyla asıl mesele başlıyor. Problemin temeli, üzerinde durduğumuz zeminle alakalı. Kendisini sadece yazmakla ve konuşmakla yükümlü gören bireysel varoluş başlı başına büyük bir sorundur. Bu problemlili varoluş doğal olarak dünyayı tanıma ve tanımlama noktasında da kendini gösterecektir. Tarihsel tecrübeye yer almış yanlış âlim anlayışı, avam-havas ayırımının etkilerini taşıyan aydın-üstad kabulü aynı zamanda modern paradigmanın teori-pratik ayırımını esas alarak sadece teorisyenliği makbul görmektedir. Dünyayı değiştirmek değil dünyayı yorumlamak üzerine kurulu bu zihin, dolayısıyla imtihan dediğimiz bizatihi 'amel'i içeren dünya hayatında esaslı bir eksen kayması yaşamaktadır.

488

Türkiye'de
İslâmcılık
Düşüncesi ve
Hareketi

Şunu da ifade edelim ki, İslâmcı aydınların en temel sorunu sadece cemaat ya da mücadele pratiğinden yoksun olmaları değildir. Bilgi, yorum gibi son derece donanımlı oldukları zannedilen alana ilişkin de esaslı problemleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere aydın ya da entelektüel adı verilen kamusal kişiliğin dünyanın yorumlanması işinde herkesin önünde olmalarını sağlayan "özgün" bilgiye sahip oldukları varsayılır. Bu açıdan İslâmcı bir aydının ürettiği bilgi diğer dünyaların ideolojilerine müntesip aydınların ürettiği bilgiden mahiyet açısından özgünlük derecesinde farklılık taşıması zaruridir. Liberal, sol-sosyalist, ulusalcı aydınların bilgisiyle/yorumlarıyla, İslâmcı aydınların "ürettikleri" aynı sonuca ulaşıyorsa bunu kabul edilebilir görmek mümkün değildir.

Bu nedenle, aktüel mevzularda olsun teorik meselelerde olsun, İslâmcı aydın hangi bilgiyi ne şekilde üretmektedir? Bilgiyle ne tür bir ilişki kurmaktadır? Bilgi kitlelere aktarılırken hangi ahlaki parametreler belirleyici olmaktadır? vb. soruların her daim gündemde tutulması gerekmektedir.

İslâmî varoluş açısından bakıldığında kişinin her daim nefis muhasebesi yapmak zorunda olduğu hatırdaki tutulmalıdır. Acaba neyi niçin yazıyorum ya da yazmıyorum? Yazdıklarımın hesabını nasıl vereceğim? Nefis muhasebesi, özeleştiri-den hoşlanılmıyorsa o zaman Albert Camus'un dediği gibi aydın "zihni kendi kendisini gözleyen kişi" olsun ki Regis Debray'ın de belirttiği gibi "kendilerinden

önceki ruhani ciddiyetle kendisinden sonraki reklamcılığın çığırkanlığı arasındaki orta yolu” takip etmesin. İslâmî mücadelenin içerisinde aktif olarak yer almaktan, eylem alanlarında kardeşleriyle birlikte haklı haykıran sloganlar atmaya kendisine zül addeden İslâmcı aydınlara, Edward Said’in ilerlemiş yaşına rağmen İsrail askerine taş atan resmini hatırlatmak lazım gelir.

İslâmcı aydının malzemesi olan bilgi, genel tanımla kişinin bir amaçlı çabası neticesinde, özneye nesne arasında kurulan ilişkinin sonucu olan şey’dir ya da bir şeyin ardına, bilincine varmadır; bir şeyle çaba yoluyla kurulan tanışıklık; doğruluğu mevcut öznel ve nesnel koşullarda, gerekli ve yeterli sayılan delillerle temellendirilmiş önermelerle ifade edilen bilinç içeriğidir. Acaba gerçekten İslâmcı aydın çaba sarf edip bir şeyle yakınlık, tanışıklık kurmayı sağlayacak bir performans sergiliyor mu? Ya da önermelerinin tutarlılığına, geçerliliğine dikkat çabası içerisinde gerekli ve yeterli delilleri buluyor mu? Ne yazık ki bu sorulara tereddütsüz bir şekilde evet cevabını vermek mümkün görünmemektedir. İslâmcı aydınların ekserisi entelektüalizm hastalığından muzdarip olduğu için zihnini bilginin ve eylemin tek gerçek ilkesi görmektedir. Ürettiği önermelerin, tezlerin olgusal gerçekler karşısında öncelikli ve üstün olduğu düşüncesindedir. Oysaki vakadan, dış dünyadan duyular aracılığıyla alınan izlenimlerden bağımsız bir şekilde sadece zihne dayalı bilgiyi biricik kaynak görmek temel bir yanıhtır.

Kısaca tasvir etmeye çalıştığımız mevcut İslâmcı aydın tipolojisinin Ali Şeriatî ile çok yakın bir ilgisinin bulunmuyor oluşuna rağmen Şeriatî değerlendirmesi de yeni baştan yapılmak zorundadır. Bütün bu manzarayı Türkiye’deki tesirlerinin sürecini ve mahiyetini irdelemeye çalıştığımız Ali Şeriatî üzerinden yorumlarsak karşımıza ne çıkar acaba? Şüphesiz Ali Şeriatî, Türkiye’deki takipçilerinden kat kat fazla olan zengin birikimine rağmen asla seçkin bir tutum/tavır içerisinde olmadı, bilakis onun dertli hâli samimi olarak pratiğin içerisinde olmasını sağladı. Onun gündeme getirdiği sorumlu aydın telakkisi 1980’li yıllarda şöyle kavranmıştı:

“[Ali Şeriatî] müslüman entelektüele yöneliyor, onun taşıması gereken özelliklerine işaret ediyor. Müslüman entelektüele büyük bir sorumluluk, büyük bir misyon yüklemeye çalıştığını; daha doğrusu bu ağır tarihsel misyonunun farkına varması için onu sarstığını görmekteyiz. Köşesinde oturarak bilgiçlik taslayan, kuru bilgi rivayetleri ile yetinen aydın tipi yerine, yaşadığı tarih, yer ve zaman dilimi içinde kendi konumunun bilincinde olan; kendi çağında yaşamayı hissedilen ve çağının sorumluluğunu yüklenerek, “Nereden başlayayım” sorusunu soran, yaratıcısına ve topluma karşı sorumluluklarını müdrük, halkının o andaki tarihsel şartlarına en uygun mesajı ve kurtuluş yolunu göstererek onları aydınlığa çıkarmanın başkalarının değil kendisinin görevi olduğunu kavramış bilgi ve aksiyonla dolu, dipdiri bir Müslüman entelektüel tipi oluşturmaya gayret eder. Her an âdetâ yeniden Müslüman olurcasına, dinini yeni bir boyutu ile kavrama, kendini yenileme ve tazeleme çabasını hep sürdüren, Kuran-ı Kerim’i âdetâ sadece kendisine iniyormuş gibi algılayacak olan bu zümre, geçmiş devirlerde peygamberlerin sorumluluğunu gibi ağır ve yüce bir sorumluluk taşır diyor. Önce

aydınlarda oluşacak bu kıvılcım, onlarla sınırlı kalmadan tüm halka da yayılmak gerekir. Diyor ki: Yeni bir iman [iman ve aşk tazelemesi] olmadıkça hiç bir toplumda büyük bir medeniyetin meydana geldiği görülmemiştir. Bu iman ve aşk tazelemesi yalnızca aydınlarla sınırlı kalırsa harekete dönüşmez, gerekli aksiyon gücünü oluşturamaz. Bu nokta gözönünde tutularak, yukarıdaki özelliklere sahip aydınların daha sonra haklarına yönelerek, onlara kim olduklarının, nerede ve niçin yaşadıklarının bilincini, tarihsel sorumluluklarını hatırlatmak ve onların kendi kendilerini anlamlandırmalarını sağlamak şarttır.”³¹

Oysa sonraki yıllarda Türkiye’de Şeriatî okuyan hatta onun bütün eserlerini okumayı tavsiye eden çevrelerin bir kısmında seçkin bir tutum ve tavır kolaylıkla nüksedebildi. Soyut, içeriği tartışmalı, doğrulanabilirlik ölçülerinden uzak özgürlük, varoluş, sanat vb. alanlar üzerinde konuşarak “derin” bir bilgiye sahip olunduğu havası veriliyor ki bu da İslâmcı çevrelerin düşünsel derinliğinin oluşmasını engelleyen sebeplerden biri durumundadır.

Kitaplardaki Dağınıklık/Düşünsel Dağınıklık

1980’li yıllardan itibaren, Ali Şeriatî’nin tevhidi bir “alt yapı” üzerine kurulacak İslâm sosyolojisi çabası, tarih felsefesi, dinler tarihi, siyer, tefsir, İslâm tarihi, benlik, varoluş, sanata dair dinamik, analiz ve çözümlenmeleri okuyanlarını etkilemiştir ancak çoğu zaman bunun içeriğinin sorgulanmadığını görüyoruz. Baştan sona zannî bilgilerle hareket eden Şii anlayışın takipçileri Şeriatî’ye kendilerine dönük eleştirilerinden dolayı sürekli karaladılar, haksızlığı son derede açık olan eleştirilerde bulundular. Fakat beraberinde bu durum tersinden, Şeriatî’nin entelektüel olarak diğer alanlara ilişkin söylediklerinin mutlaka doğru olduğu şeklinde bir kabulü getirmemelidir.

Bu bakımdan *Vahdet* gazetesinde 1988 yılında M. Said Çekmegil’le yapılan söyleşide Çekmegil’in Şeriatî hakkında yapmış olduğu eleştiriler önem arz etmektedir:

“(…) Ali Şeriatî’ye gelince, ‘...başta İslâm olmak üzere diğer kültür ve ideolojilere vukufiyetleriyle her türlü kavram ve deyimler yerli yerinde kullanmıştır’ diye takdim edilen (Dinler Tarihi 8) Ve ‘İslâmiyeti esas kaynaklarından almış’ olduğu iddia edilen (Ali Şeriatî Üzerine 29) bir başka popülerdir. Ne yazık ki kontrolsüz yayımların yanlış takdimleriyle ürettikleri ‘Fikir Babaları’yla henüz araştırma safhasında bulunan taze mü’minleri yanıltmaktadırlar. Maalesef Ali Şeriatî de Cemil Meriç gibi, İslâmın temel esprisinden uzakta, Kur’an ayetlerini İslâm esaslarıyla ters düşecek şekilde sosyalist zanlarına delil göstermiştir. Sahabelerden bazılarının saldıracak kadar saygısız buluyor, Kabil’in dünyaya hükmedegeldiğini söyleyecek kadar tutarsız fantezilerle edebiyat yaptığı görülür. Bütün bu ve benzeri ifadelerin kaynağı vermiş bulunuyoruz. (Bkz. İslâmı Yaşamak)... Gerçekten sıradan olmayan ve çalışkanlığıyla tezahür eden Şeriatî, ‘12 İmâm’ların

31 Mehmet Çağlar, İbrahim Kozak, Mustafa Tahir, *Ali Şeriatî Üzerine Bir Oturum*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 41-42.

standartlığını isbata çalışırken gayri ilmi zorlamalara mahkum olan bir kişilik arz etmektedir. (Dinler Tarihi)

Bunları ve benzerlerini İslâm öncüleri olarak sunmak gayretlerini zararlı görmeydik tenkide gerek duymazdık. Meriç ve Şeriatî ve benzerleri olsun hepsinden biz de istifade etmiş bulunuyoruz; Allah Teala onların da bizim de kusurlarımızı bağışlasın. Ancak şu gerçeği de gözardı edemeyiz: Hak şahıslardan üstündür. Temeldeki yanılmalar gösterilmelidir ki düzeltilsin diyorum.”³²

1980’lerin sonu bir bakıma Ali Şeriatî hakkında birtakım eleştirilerin gerek tercüme gerekse telif yayınlarda görülmeye başlandığı yıllar olmuştur. Esasında devamı gelmeyen eleştirel başlangıçlar önemliydi. Zira, çoğu zaman eleştiriyi hakkıyla yapan Şeriatî’nin- eğer yaşıyor olsaydı- eleştirisiz kalmaktan memnun kalmayacağını varsaymak Allah-u âlem yanlış olmayacaktır. Çünkü o, üçüncü dünyacı bir anlayışın etkilerini taşımakla beraber “öze dönüş” olarak bahsettiği yaklaşımda dini doğru temeller üzerine bina etme babında Kur’an ve sünnete dönüşü vurgulamıştır. Fakat buradaki üçüncü dünyacı zaafı gözden kaçırdığımızda başka bir zihnin dünya tasavvurunun mahsurlarını marifet olarak telakki etme yanılışına düşülebilecektir.³³

Ali Şeriatî’yi ayrıcalıklı kılan Şii dünyası içerisindeki farklı duruşudur. Esasında o bizden çok, doğrudan mensubu olduğu dünyaya hitap etmektedir. Bunun ne demek olduğunu ancak Şii kültür dünyası içerisinde yaşayan farklı bir göz tam manasıyla anlayabilir. Zira onun Şiilikle ilgili eleştirilerinin sarsıcı ama gerçek olduğunu söylemek durumundayız. Burada var olana alternatif olarak ortaya koyduğu/hayal ettiği Şiiliğin ise son derece ütöpik olduğunu, tarihte varlık kazanmadığını vurgulamak gerek. Şu var ki, Şeriatî, etkileyici hitabeti ve üslubuyla konferanslarını/derslerini dinleyenlerde ya da metinlerini okuyanlarda böylesi bir gerçekliğin olduğu gibi bir hissiyat uyandırmanın üstesinden geliyordu. O bir bakıma *sophostu*[bilge] fakat *phronimos*[temkinli] değildi; yani bilge bilgindi ama ihtiyatlı değildi. Gerçekten düşünürün kalabalıklar karşısındaki yahut yalnızlıktaki *sophiası* neredeyse bütünüyle ihtiyattan yoksundu.

Dahası Ali Şeriatî’nin hangi zor şartlar içinde seminerler verdiğini, kitaplar, makaleler yazdığını, vefat ettiğinde kaç yaşında olduğunu iyi bilmek durumundayız. Bu biyografik ve tarihsel bilgi aynı zamanda onun bazı çalışmalarındaki ilmi zayıflığını anlama sürecinde bize yardımcı olacaktır. Hamid Algar, abartılı bir biçimde Ali Şeriatî’yi İran İslâm devriminin başlıca ideologu olarak sunduğu kitabında bu konuya değinmiştir:

32 H.İbrahim Çoban, “M. Said Çekmegil ile Haftanın Sohbeti”, *Vahdet*, sayı:23, 12 Haziran 1988.

33 Ali Şeriatî, *Öze Dönüş*, Tercüme: Ejder Okumuş, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007. Tarihsel olarak Şeriatî’nin 1960 kuşağına mensup olduğu dikkate alındığında bu “meziyet” olarak da addedilebilir. Susan Buck-Morss, “İkincisinde Fars Olur... Tarihsel Pragmatizm ve Zamana Aykırı Şimdi”, Alain Badiou- S. Zizek vd. *Bir İdea Olarak Komünizm*, çeviren: Ahmet Ergenç-Ebru Kılıç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 92.

“Ali Şeriatî'nin eserleri sözkonusu olunca söylenecek iki şey var: Birincisi kâmil ve bütünüyle tutarlı bir düşünce ekolü oluşturmaya fırsat bulmadan, genç bir yaşta şehit edildi. İkincisi de ondan kalan eserler, birkaç istisna dışında deşifre edilmiş konferans metinleridir.”³⁴

Marxizm ve egzistansiyalizm karşısındaki entelektüel zaafı ve bu iki düşüncenin etkisinde kalarak yaptığı tarih ve toplum değerlendirmeleri entelektüel etkilerin izini takip etmeyi kolaylaştıracaktır. Hüseyiniye-i İrşad derslerinden oluşan *İslâm Bilim* (İslâm Şinasi) bahsettiğim durumu görmek bakımından önemlidir.³⁵ Elbette sadece üslup ya da kavramsal benzerliği kast etmiyorum, metodoloji ve bilgi içeriği olarak benzerliği kast ediyorum. Hâbil/Kabil kıssasının sınıfsal çelişki temelinde yorumlanması, tanrıya kul olma durumuyla egemen sınıfa kul olmanın benzer görülmesi, Ebuzer'in önemi ile Spartaküs'ün öneminin karşılaştırılarak aynı kılınması, yere indirilmiş olan dünyevî Allah tasavvuru vb. konular ilk aklıma gelenler. Onun üslubunda çok belirgin olan ama İslâmî açıdan uygun olmayan şathiyatı, medeniyet tarihi çalışmalarında da kendini gösteren İran milliyetçiliği, Batı etkisi, üçüncü dünyacı vurgu ve söylemleri, bazı gereksiz ve yanlış teşbihleri, aşırı sembolizme kaçan yönü, Batınlığı, muhayyel Şiiligi bir gerçeklik olarak sunabilme becerisi, düşünsel sistematığının bulunmayışı gibi temel zaafalarını iyi bilmek gerekiyor. 1990'lı yıllardan bu yana Ali Şeriatî'nin eserlerini okumuş ve ondan etkilenmiş birisi olarak artık buna benzer eleştirilerin açık bir şekilde yapılması gerektiğine inanıyorum ki zaten sarsıcı eleştirilerde bulunan biri olarak o da bunu yapılmasını isterdi diye zannediyorum.

1980 sonrasında Türkiye'deki İslâmcılığın öne çıkardığı kişiliğin oluşum sürecinde Ali Şeriatî'nin etkisinin fazla olduğunu ifade etmiştim. Türkiye'de bazı İslâmcı kesimlerin 1980'lerden 28 Şubat 1997 darbesine uzanan süreçte, genel anlamda sahabe örnekliliği içinden sadece Ebuzer ismini öne çıkardıklarını fark ederiz. Kabul edilmeli ki, İslâmcı kuşaklar Ebuzer'i tarihsel bir örnek olarak ortaya koymayı Ali Şeriatî'den öğrendi. Oysa Şeriatî'nin en zaafı etkilerinden biri Hz. Osman'ın “sermayeciliğine” karşı Ebuzer'in “mahrum ve çaresiz sınıf” lehine öne çıkarmasında görülür. Şeriatî'nin, yaşadığı çağ ve çevrenin tesiriyle Fransız sosyalistlerinden etkilendiği ve kimi yorumlarında bunun izlerinin fark edilir derecede öne çıktığı bilinmektedir. Nitekim Ebuzer kitabının birinci baskısına yazmış olduğu önsöz bunun tipik bir yansımasıdır:

“Aristokratlar ve sermayeciler, mahrumların önderi ve ezilenlerin önderi Ebuzer'in ölümüyle, bu sınıfın tehdit edici tehlikesinin sonsuza kadar ortadan kalktığını sanıyorlardı. Ancak son ekonomik devrimler Osman'ın rejiminin mi yoksa Ebuzer'in sosyalizminin mi kazandığını ispatladı.”³⁶

34 Hamid Algar, *İslâm Devrimi'nin Kökleri*, çeviren: M. Ç. Demirhan, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988, s. 120.

35 Ali Şeriatî, *İslâm Bilim I-II-III*, Çeviren: Hicabi Kırılangoç, Fecr Yayınevi, Ankara, 2011.

36 Ali Şeriatî, *Ebuzer*, Çeviren: Abdullah Yeğin, Fecr Yayınevi, Ankara, 2009, s. 20.

Dikkatle bakıldığında burada tarihsel gerçeklerle bağdaşmayan, tekil bir kişiliği/ olayı bütün bir topluma teşmil etme yanlışlığı görülecektir. Nasıl ki, sosyalistler tarihe bakışta bir çarpıtma yaparak anakronik olarak Spartaküs'ü ilk sosyalist olarak yeniden icat etmelerinde olduğu gibi Ali Şeriatî de Ebuzer örneğinde benzer bir anakronizm örneği ortaya koymuştur. Siyerdeki açık örnek Ebuzer'in, Hz. Peygamber (sav) tarafından yaşadığı yere gönderildiğini ortaya koyuyor. Ne var ki, Ali Şeriatî etkilerinin sonrasında herkesin Ebuzer olma zorunluluğu şeklinde bir yanılma meydana getirildi.³⁷ AK Partili yıllarda muhafazakârlık, İslâmcılığın pasif devrime maruz kaldığı edebiyatı, sermaye, sınıfsal pozisyonlar vb. konularda sol-liberal zaviyeden yapılan eleştiriler ve popülist retoriklerle Şeriatî'nin Ebuzer telakkisini araçsallaştırmanın oluşturmaya gayret ettiği cephe siyaseti son yıllarda Ali Şeriatî ilgi ve alakasında karşılaşılan yeni durumların anlaşılması bakımından son derece hayati önem arz etmektedir.³⁸ Durum böyle olunca önümüzdeki yıllarda onun anlaşılmasının önündeki engellerin daha da ziyadeleşeceği öngörüsünde bulunulabilir. İslâmcı olmayan "İslâmcı" görüntüsüyle Ali Şeriatî'yi okuyup bugünkü siyasal iktidarı ve İslâmcılığı eleştirmek artık o kadar kolay olmadığı gibi sabici de değildir. Çünkü Şeriatî'nin esaslı bir şekilde etkilendiği sosyalizm-Marksizm de, egzistansiyalizm de bugün itibarıyla geçerliliğini yitirmiş paradigmalardır. Üretim ilişkileri, biçimi, emek, sermaye, mülk, özgürlük, adalet gibi konularda köklü değişmelerin yaşandığı Batı paradigması içindeki gelişmelerden bihaber, donuk ve anakronik tekrarların söyleyecek fazla bir sözü yoktur.

493

Türkiye'de
İslâmcılık
Düşüncesi ve
Hareketi

2000'li yıllarda Şeriatî üzerine değini düzeyinde olsun, inceleme araştırma ve tenkit düzeyinde olsun kaleme alınan yazılarda, çıkan kitaplarda, 1980'li ve 1990'lı yıllara nazaran nicelik ve nitelik bakımından bir çoğalma görülmektedir.

Eleştirel dikkatleri, gözlemleri ve tespitleri ihtiva eden bu metnin sonunda, inanmış bir aydın olarak sürekli bir çaba içerisinde olan merhum Şeriatî'ye Allah'tan rahmet dileyerek onun gibi dua ediyoruz:

37 Burada da abartılı ve gerçeklere aykırı davranıldığı fark edilmelidir. Örneğin Ebuzer Gıfari dönemin şartlarına göre orta ölçekli bir zengin ("burjuva") "Rebeze'de 1 ev, 1 davar sürüsü, 40 sağmal keçi, 30 at, 3 iyi cins devesi vardı. Yıllık atâsı 4000 dirhemdi. Bir yıllık erzak ihtiyacını karşıladıktan sonra atâsından arta kalanla bakır para satın alırdı. Ebuzer'in Fustat (eski Kahire) merkez camiinin yanında Dâr'ul Umut adlı bir arazisi vardı. Miras olarak 3-4 merkep, 1 keçi sürüsü ve binek develeri bırakmıştı. Evindeki eşyaların değerinin 2 dirhem olması sade yaşadığını gösteriyordu. Ayrıca hizmetlisi olarak 1 azatlı cariyesi ve birkaç hizmetçisi bulunuyordu. Ebuzer'in mal varlığı için İbn-i Manzur'un *Muhtasarı Tarih-i Dimeşk*'i ve İbni Sâd'ın *Tabakât*'ına ve diğer Tabakât eserlerine bakılabilir. Ayrıca bkz. Bülent Şahin Erdeğer, "Ebû Zerr Spartaküs müydü?", <http://www.haksozhaber.net/ebu-zerr-spartakus-muydu-17233yy.htm>

38 Dilek Zaptçioğlu, "Tanrıya Aşağıdakilerin Penceresinden Bakmak-Dietrich Bonhoeffer ve Ali Şeriatî'de Sol İlahiyatın İzleri", *Birikim*, 2009, sayı:244-245, s. 56-71. Aynı yazı için bakınız. Dilek Zaptçioğlu, "Yeterince Otantik Değilsiniz Padişahım" *Modernlik, Dindarlık ve Özgürlük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 209-343.

“Ey-Rabbim!

Alimlerimize sorumluluk, avamımıza ilim, müminlerimize aydınlık, aydınlarımıza iman, tutucularımıza anlayış, anlamışlarımıza tutuculuk, kadınlarımıza şuur, erkeklerimize şeref, yaşlılarımıza bilgi, gençlerimize asalet, hocalarımıza ve öğrencilerimize inanç, uyumuşlarımıza uyanıklık, uyanıklarımıza irade, tebliğcilerimize hakikat, dindarlarımıza din, şairlerimize şuur, araştırmacılarımıza hedef, umutsuzlarımıza umut, zayıflarımıza güç, muhafazakarlarımıza perva, oturmuşlarımıza kıyam, donup kalmışlarımıza hareket, ölümlerimize hayat, körlerimize görüş, suskunlarımıza feryat, Müslümanlarımız Kur’an, Şiilerimize Ali, fırkalarımıza birlik, kıskançlarımıza şifa, kendini beğenmişlerimize insaf, küfürbazlarımıza edep, mücahitlerimize sabır, halkımıza özbilinç, bütün milletlerimize samimiyet, karar alma himmeti, fedakârlık kabiliyeti, kurtuluş yeterliliği ve izzet bağıyla.”³⁹